

نقش زن

در ادبیات سینمای ایران

(از آغاز تا سال ۱۳۸۴)

ژینوس نازک‌کار

چاپ اول

نشر قطره

سلسله انتشارات - ۱۸۱۵

سینما - ۳۰

سرنامه:	نازک کار، ژینوس، ۱۳۵۴ -
عنوان و نام پدیدآور:	نقش زن در ادبیات سینمایی ایران (از آغاز تا سال ۱۳۸۴) / ژینوس نازک کار
مشخصات ناشر:	تهران: نشر قطره، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری:	۵۷۰ ص؛ مصور
فروست:	سلسله انتشارات - ۱۸۱۵. سینما - ۳۰
شابک:	۹۷۸-۶۰-۱۱۹-۴۳۷-۵
موضوع:	زنان در صنعت سینما - ایران
موضوع:	زنان در سینما
رده بندی کنگره:	۱۳۹۰ ن ۲ ۹ ز / ۱۹۹۵ / PN ۹
رده بندی دیویی:	۷۹۱ / ۴۳۰۸۲۰۹۵۵
شماره ی کتابشناسی ملی:	۲۵۰۸۲۵۴

شابک: ۹۷۸-۶۰-۱۱۹-۴۳۷-۵ ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۹-۴۳۷-۵ ISBN: 978-600-119-437-5

نقش زن در ادبیات سینمایی ایران

(از آغاز تا سال ۱۳۸۴)

ژینوس نازک‌کار

نشر قطره

نقش زن در ادبیات سینمایی ایران

ژینوس نازک‌کار

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

طراح جلد: محسن توحیدیان

چاپ: دیجیتال نقش

تیراژ: ۴۰۰ نسخه

بها: ۳۵۰۰ تومان

استفاده از این اثر، به هر شکلی،
بدون اجازه ممنوع است.

خیابان دکتر فاطمی، خیابان ششم (شیخ‌لر)، کوچه‌ی بنفشه، پلاک ۸

تلفن: ۳ - ۸۸۹۷۳۳۵۱

دورنگار: ۸۸۹۶۸۹۹۶

صندوق پستی: ۵۱۶۵ - ۱۴۱۵۵

www.nashreghatreh.com

info@nashreghatreh.com

nashr.ghatreh@yahoo.com

Printed in The Islamic Republic of Iran

تقدیم به:

مادر که در سکوت، مهر را معنا کرد
و پدر که ایثارم آموخت.

فهرست مطالب

پیش گفتار.....	۱۳
مقدمه.....	۱۷

بخش اول: پیش از انقلاب

فصل اول: کلیات.....	۲۳
الف - دستگاه جادویی برادران «لومی یر».....	۲۵
ب - نخستین آشنایی ایرانیان، با دستگاه «سینما توگراف».....	۲۶
پ - شاه قاجار و آشنایی با «سینما توگراف».....	۲۶
ت - «عکاس باشی»، نخستین فیلم بردار ایرانی.....	۲۸
ث - دلبستگی «مظفرالدین شاه» به سینما.....	۲۹
ج - «خواجیه های دربار» در زیرزمین کاخ گلستان.....	۳۱
چ - «سینما» در انحصار «خاندان سلطنتی قاجار».....	۳۲
ح - نخستین نمایش عمومی.....	۳۴
خ - تأسیس سینما در ایران.....	۳۵
د - نخستین «سینماهای زنانه».....	۳۵
ذ - تأسیس سینمای تابستانی توسط یک «زن».....	۳۹
ر - نخستین فیلم سازان ایرانی.....	۴۱
ز - «آوانس اوگانیانس» و تأسیس نخستین «مدرسه ی آرتیستی نسوان».....	۴۲

فصل ۲: ظهور و حضور «زن» در نخستین آثار سینمایی ایران..... ۴۵

- الف - آبی و رابی (صامت، ۱۳۰۹)..... ۴۵
- ب - انتقام برادر (صامت، ۱۳۱۰)..... ۴۷
- پ - تأسیس دوّمین «مدرسه آرتیستی نسوان»..... ۵۱
- ت - حاجی آقا، اکتور سینما (صامت، ۱۳۱۲)..... ۵۳
- ث - «سپنتا»، پدر سینمای ناطق ایران..... ۶۱
- ج - دختر لُر (ناطق، ۱۳۱۲)..... ۶۴
- چ - بوالهوس (صامت، ۱۳۱۲)..... ۱۱۵
- ح - «زنان اسطوره‌ای» در سه فیلم «انتقام برادر»، «دختر لُر» و «بوالهوس»..... ۱۲۰
- خ - پایان فعالیت فیلم سازی «اوگانیانس» و «مرادی»..... ۱۲۴
- د - فردوسی (ناطق، ۱۳۱۲)..... ۱۲۵
- ذ - شیرین و فرهاد (ناطق، ۱۳۱۳)..... ۱۲۷
- ر - چشم‌های سیاه (ناطق، ۱۳۱۵)..... ۱۳۴
- ز - لیلی و مجنون (ناطق، ۱۳۱۵)..... ۱۳۶
- ژ - آغاز «دوران فترت» در سینمای ایران..... ۱۴۴

فصل ۳: دهه‌ی «بیست»..... ۱۴۷

- الف - آغاز «دوره‌ی دوّم فیلم سازی» در ایران..... ۱۴۷
- ب - طوفان زندگی، (۱۳۲۷)..... ۱۴۸
- پ - زندانی امیر، (۱۳۲۷)..... ۱۵۲
- ت - وارسته بهاری، (۱۳۲۸)..... ۱۵۴
- ث - شرمسار، (۱۳۲۹)..... ۱۵۵
- ج - شکل‌گیری «فیلم‌فارسی سازی» در سینمای ایران..... ۱۵۸

فصل ۴: دهه‌ی «سی»..... ۱۶۳

- الف - «تنوّع حضور بازیگران زن»..... ۱۶۳
- ۱- «خوانندگان»..... ۱۶۳
- ۲- «بازیگران نمایش‌های رادیویی و صحنه‌ای»..... ۱۶۹
- ۳- «خوبرویان»..... ۱۷۷
- ب - «بازیگران مستعد»..... ۱۸۴

پ - نقش «زن» در سینمای «دهه‌ی سی»	۱۸۶
۱- «زن سنتی» و «زن متجدد»	۱۸۶
۲- «سیمای زن» در سینمای «دهه‌ی سی»	۱۸۹
۱- ۲- «زن خیانتکار و بی‌وفا»	۱۸۹
۲- ۲- «زن اغواگر و هوسباز»	۱۹۳
۲- ۳- «زن فریب خورده»	۱۹۶
۲- ۴- «زن ولگرد»	۲۰۱
۲- ۵- «معشوقه»	۲۰۲
۲- ۶- «زن عاشق و متعهد»	۲۰۵
۲- ۷- «زن در پی تنبیه همسر»	۲۰۶
۲- ۸- «زن در کسوت مردان»	۲۰۷
ت - تحصیلات و مشاغل زنان در آثار سینمایی دهه‌ی «سی»	۲۰۹

فصل ۵: دهه‌ی «چهل»

الف - تأثیر «ساختار کاباره‌ای سینما» بر نحوه‌ی فعالیت «بازیگران زن»	۲۱۱
ب - تأثیر تحولات «فرهنگی - اجتماعی» بر نحوه‌ی «رفتار و پوشش زن» در آثار سینمایی «دهه‌ی چهل»	۲۱۷
پ - تفاوت حضور زن در برخی از نقش‌های ارائه‌شده در دو دهه‌ی «سی» و «چهل»	۲۲۳
۱- «اغواگر»	۲۲۴
۲- «فریب خورده»	۲۲۴
۳- «رقاصه - خواننده»	۲۲۶
۴- «معشوقه»	۲۲۹
۵- «عاشق»	۲۳۰
ت - «سیمای زن» در سینمای «دهه‌ی چهل»	۲۳۱
۱- «زن سارق و تبهکار»	۲۳۱
۲- «زن آزمند»	۲۳۴
۳- «زن بخشاینده و فداکار»	۲۳۵
۴- «زن فعال و مثبت»	۲۳۸
ث - «تحصیلات و مشاغل زنان» در آثار سینمایی «دهه‌ی چهل»	۲۴۰

ج - پیدایش «موج نو» سینمای ایران..... ۲۴۲

فصل ۶: دهه‌ی «پنجاه» (از آغاز تا سال ۱۳۵۷)..... ۲۴۵

الف - تأثیر «سینمای تجاری» و «نوزایی سینمای ایران» بر نحوه‌ی حضور «بازیگران

زن»..... ۲۴۵

۱- «نو ستاره‌های سینمای تجاری»..... ۲۴۷

۲- «بازیگران مستعد سینمای فرهنگی»..... ۲۴۹

۳- دیگر بازیگران زن همراه با «موج نو»..... ۲۵۲

ب - «سینمای زن» در سینمای دهه‌ی «پنجاه»..... ۲۵۶

۱- «معشوقه»..... ۲۵۶

۲- «عاشق»..... ۲۷۳

۳- «برهم زننده‌ی رفاقت‌های مردانه»..... ۲۳۸

۴- «فریب خورده»..... ۲۸۶

۵- «قربانی و آسیب‌پذیر»..... ۲۸۹

۶- «تن آلوده‌ی دلپاک»..... ۲۹۲

۷- «ضعیفه‌ی قاتل»..... ۲۹۸

۸- «باج گیر»..... ۲۹۹

۹- «دو چهره‌ی متفاوت زن» در سینمای نخست دهه‌ی «پنجاه»..... ۳۰۱

پ - نقش «زن» در «نخستین جرقه‌های سینمای متفاوت» و «آثار پیشگامان موج نو»

سینمای ایران..... ۳۰۵

۱- «نخستین جرقه‌های سینمای متفاوت»..... ۳۰۶

۲- «آثار پیشگامان موج نو»..... ۳۱۵

۲- ۱- «مسعود کیمیایی»..... ۳۱۵

۲- ۲- «داریوش مهرجویی»..... ۳۴۱

۲- ۳- «ناصر تقوایی»..... ۳۵۱

۲- ۴- «بهرام بیضایی»..... ۳۶۵

ت - «تحصیلات و مشاغل زنان» در آثار سینمایی دهه‌ی «پنجاه»..... ۳۹۴

ث - حکایت «سینما سوزان»..... ۳۹۶

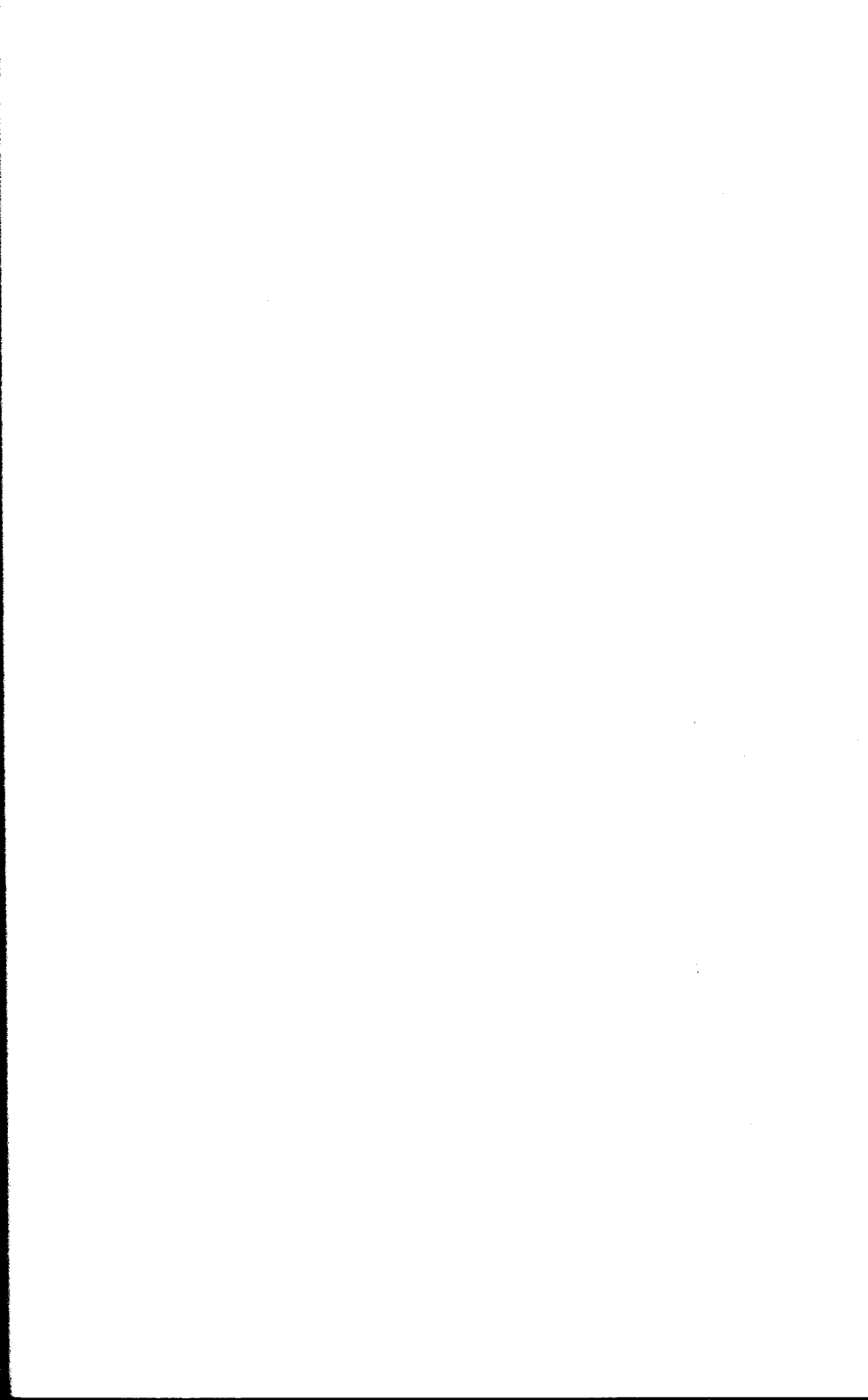
بخش دوم: پس از انقلاب

فصل ۷: از سال «۱۳۵۷» تا «پایان دهه‌ی شصت» ۴۰۱

- الف - تأثیر تحولات «سیاسی، اجتماعی، فرهنگی» بر نحوه‌ی «حضور، فعالیت و پوشش زن در سینمای پس از انقلاب» ۴۰۱
- ب - «بازیگران مطرح زن» در دهه‌ی «شصت» ۴۰۷
- پ - «سینمای زن» در سینمای دهه‌ی «شصت» ۴۱۲
- ۱- «زن و انقلاب» ۴۱۲
- ۲- «زن و جنگ» ۴۱۷
- ۳- «مادران دهه‌ی شصت» ۴۲۴
- ۴- «همسران ناسازگار» ۴۴۰
- ۵- «شریک زندگی و رفیق راه» ۴۴۹
- ۶- «زنان تأثیرگذار» ۴۵۲
- ۷- «زنان همدل و همدستان» ۴۵۴
- ۸- «زنان جست و جوگر» ۴۵۶
- ۹- «زنان متعهد و مسئولیت‌پذیر» ۴۵۸
- ۱۰- «زنان سترون» ۴۵۹
- ۱۱- «زنان مثنوی و دسیسه‌چین» ۴۶۲
- ۱۲- «زن مطلقه» ۴۶۵
- ت - «تحصیلات و مشاغل زنان» در آثار سینمایی دهه‌ی «شصت» ۴۶۷

فصل ۸: «نقش زن» در آثار چهار تن از «سینماگران مؤلف زن ایرانی» (۱۳۸۴-۱۳۶۵) ۴۷۱

- ۱- «پوران درخشنده» (۱۳۸۳-۱۳۶۵) ۴۷۱
- ۲- «رخشان بنی‌اعتماد» (۱۳۸۲-۱۳۶۶) ۴۷۸
- ۳- «تهمینه میلانی» (۱۳۸۳-۱۳۶۸) ۴۹۲
- ۴- «انسیه شاه‌حسینی» (۱۳۸۴-۱۳۶۸) ۵۰۵
- فیلم‌شناسی ۵۱۳
- کتاب‌شناسی ۵۲۳
- تصاویر ۵۴۱

پیش‌گفتار

این کتاب پژوهشی است پیرامون نحوه‌ی ظهور و حضور زن و نقش و شخصیت‌پردازی او در «ادبیات سینمایی» یا «فیلم‌نامه‌ها» و به تبع آن، فیلم‌های سینمای ایران، از آغاز تا عصر حاضر، که دو دوره‌ی پیش و پس از انقلاب اسلامی را در بر می‌گیرد.

اگر چه در دهه‌های اخیر، رشته‌ها و شاخه‌های متعدد و متنوع علمی و هنری و عرصه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، حقوقی و اقتصادی، «برای دستیابی به اوضاع مساعد و ایجاد تعادل در انگاره‌های جنسیتی»، هریک به فراخور حال و حوزه‌ی فعالیت‌شان، همّت خود را به شناخت، ریشه‌یابی و اولویت‌گذاری مسائل و مصائب زنان از یک سو، و شناسایی رویکردها و راهبردهای اساسی، از سوی دیگر، معطوف ساخته‌اند و دستگاه‌های مختلف تقنینی و اجرایی نیز، به ارائه‌ی راه‌حل‌های مقطعی، برای حلّ این مسائل و مشکلات پرداخته‌اند، با این حال، کمتر شاهد مطالعات و پژوهش‌های عمیق و بنیادینی بوده‌ایم که به نقد و بررسی الگوهای ارائه‌شده و تثبیت‌گشته از زن، در حوزه‌های گوناگون پرداخته باشد.^۱

۱. کامران شرفشاهی، کاظم؛ «تغییر نگرش‌ها و فرهنگ عمومی درباره‌ی زنان»، برگرفته از «مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان؛ الویت‌ها و رویکردها»، ناشر: «دفتر مطالعات و تحقیقات زنان»، چاپ اول، قم ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۵ و ۳۸۲.

علاقه و گرایش به دو عرصه‌ی «ادبیات» و «سینما»، و بهره‌مندی از راهنمایی‌های ارزشمند استاد ارجمند، جناب آقای دکتر «سرامی»، نگارنده را بر آن داشت تا با توجه به نفوذ و گستره‌ی غیرقابل انکار و اعجاب آور رسانه‌های تصویری، خصوصاً «هنر هفتم»، و رابطه‌ی تنگاتنگ آن با «ادبیات سینمایی»، و نیز با در نظر گرفتن چیرگی لذت جویی از «فرهنگ تصویری»، بر بهره‌مندی از «کتابخوانی» و همچنین گرایش‌ها و نیازهای امروز جامعه - که غالباً به واسطه‌ی مشغله‌ی ذهنی و کاری و ضیق وقت، مشاهده‌ی آثار سینمایی را به مطالعه‌ی آثار حوزه‌ی ادبیات داستانی و رمان‌ها ترجیح می‌دهند - طرحی نو در انداخته، با انتخاب موضوع «نقش زن در ادبیات سینمایی ایران»، نحوه‌ی حضور و جایگاه زن را در «ادبیات سینمایی» یا «فیلم نامه‌ها»ی مصوّر گشته‌ی سینمای ایران مورد بررسی قرار دهد تا از این زاویه، ضمن خاطرنشان ساختن یکی دیگر از جنبه‌های روز آمد و کاربردی ادبیات در عصر حاضر، گامی هر چند کوچک جهت تبیین جایگاه زن و نوع نگاه نویسندگان آثار سینمایی، ایجاد حساسیت نسبت به نحوه‌ی طرح مسائل زنان و شخصیت‌پردازی سیمای آنان در «ادبیات سینمایی» و رسانه‌های جمعی و همچنین، تقویت جریان صحیح حضور و نقش زن در دو عرصه‌ی فرهنگی و فرهنگ ساز «ادبیات» و «سینما» بردارد.

در این کتاب، پس از تقسیم‌بندی ادبیات سینمایی ایران به دو دوره‌ی پیش و پس از انقلاب و بررسی اجمالی اوضاع سیاسی، اجتماعی و فرهنگی هر دهه، و به موازات آن، نحوه‌ی ظهور و حضور زنان بازیگر، کارگردان و نویسنده و تأثیرپذیری ادبیات سینمایی و فیلم‌ها از آنان، و همچنین مطالعه و مشاهده‌ی فیلم نامه‌ها و فیلم‌های خلق شده در هر دهه، به دسته‌بندی شخصیت‌های ارائه شده از «زن» و بررسی «نقش و جایگاه او» در این آثار پرداخته شده است. شایان ذکر است که در بررسی این شخصیت‌ها، پس از

ارائهی تصویری کلی از هر شخصیت سینمایی و معرفی یک یا چند فیلم برجسته و قابل بحث در ارتباط با شخصیت یاد شده - که برخی از آن‌ها با اقتباس از داستان‌ها و رمان‌های شاخص ادبیات داستانی خلق گشته‌اند - به ارائهی خلاصه‌ی داستان فیلم‌های منتخب و نقد و تحلیل شخصیت و نقش زن در هر یک از آن‌ها پرداخته شده و در موارد لازم، رد پای اسطوره و خاستگاه اسطوره‌ای هر یک از آنان نیز، مورد توجه قرار گرفته است. همچنین در پایان هر فصل، تحصیلات و مشاغل زنان و انعکاس و تأثیر آن در آثار سینمایی هر دهه بررسی و تبیین گشته است.

ژینوس نازک‌کار

زمستان ۱۳۸۴

مقدمه

زن، این زینت خلقت که در گذار از کوچه پس کوچه‌های پر پیچ و خم «تاریخ»، غالباً به «جرم زن بودن»، تازیانه‌ی ظلم و تذلیل را برگردی جسم و روحش نواخته‌اند و زهرابه‌ی تحقیر و تحمیق را بر مذاق جانش چشانده‌اند و گاه، با نائل آمدن به مقام مادری و همسری «مردان بزرگ»، تاج سروری و خدایی بر سرش نهاده، عزیزش داشته‌اند، «بر پایه‌ی متون اصیل اسلامی انسان است، اما مرد نیست، چنان که مرد نیز، انسان است، ولی زن نیست!»^۱ «ساحت‌های زندگی نیز، به دو بخش انسانی و جنسیتی تقسیم می‌شود. «ساحت انسانی» زن و مرد نمی‌شناسد؛ جنسیت نمی‌پذیرد و از انوشت و ذکورت به دور است؛ در این وادی، هر دو فعال‌اند و ره‌پو و کمال‌جو؛ اما در «ساحت جنسیتی» زندگی، زن باید زن باشد و کار زنانه کند و به‌لوازم و آثارش پایبند گردد، همچنان که مرد باید در این عرصه، مرد باشد و کار مردانه انجام دهد. شناخت و تفکیک این دو میدان و به دست آوردن احکام و قوانین حاکم بر هر یک، کاری سهل نیست و بسیاری، افراط‌گونه یا تفریط‌وار، لغزیده‌اند. بدان معنا که برخی، ساحت انسانی را تمام ساحت‌های زندگی زن و مرد پنداشته‌اند و هر گونه تفاوت را منکرند و مساواتی کمیّت وار را

۱. مهریزی، مهدی؛ «زن در اندیشه‌ی اسلامی»، ناشر: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اوّل زمستان ۱۳۸۱، ص ۹.

بر زندگی‌ها حاکم می‌سازند و اگر بتوانند، می‌خواهند با طبیعت نیز ستیز کنند، تا هر چه رنگ تفاوت دارد، بزدايند و گروهی ديگر، ساحت جنسيت را تمام ساحت‌های زندگی انسان می‌انگارند؛ گرچه به لفظ، انکار می‌کنند. از این رو، دایره‌ی کمالات مرزبندی می‌شود؛ اثرپذیری و اثرگذاری منفی این دو جنس چنان اوج می‌گیرد که یک نگاه و یک تلفظ و... عامل سقوط و تباهی می‌گردد! تجلی این دو تلقی را در بسیاری از فرهنگ‌ها، قوانین و سنن می‌توان دید. ضرورت کوشش جدی و به دور از هیاهوهای زمانه در بازشناسی این دو مخلوق خداوندی بر کسی پوشیده نیست، تا در پی آن بتوان فرهنگ‌ها، قوانین، آداب و رسوم و تلقی‌ها را نقد کرد. [در این میان]، مسئله‌ی «شخصیت زن» و بررسی آن، کلید «زن‌شناسی» در هر مکتب و آیین و هر جریان فکری، فرهنگی، علمی و هنری به شمار می‌آید.^۱

«زن»، امروزه میان «دو جاهلیت» قرار گرفته است: «جاهلیت قرن بیستم»، که تصویری مبتذل از زن ارائه می‌دهد و «جاهلیت کهن»، که زن را موجودی کهتر در برابر مرد می‌انگارد. جاهلیت جدید، به بهانه‌ی حضور اجتماعی زن و دفاع از حقوق وی، او را به بی‌هویتی فرامی‌خواند و جاهلیت کهن، به بهانه‌ی عصمت و عفاف، زن را از بسیاری از کمالات و ساحت‌های انسانی، دور نگه می‌دارد. نه آن تفنّن و نه این تحجّر؛ نه آن ابتذال و نه این اعتزال.^۲

«ادبیات سینمایی» یا «فیلم‌نامه» که مولود آمیزش و امتزاج فرخنده‌ی دو هنر «توصیفی» و «تصویری» ادبیات و سینما است و مانند سایر شاخه‌های «ادبیات»، آینه‌ی تمام‌نمای احساس و اندیشه و رویدادهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه به شمار می‌آید، نقش مهمی در ترفیع و تعالی، یا تحقیر و تحریف شخصیت «زن» و جایگاه او ایفا می‌کند. رجوع به آثار

۱. همان.

۲. همان.

حوزه‌ی «ادبیات سینمایی» و تحقیق و تأمل پیرامون شخصیت‌های خلق شده از «زن»، همچنین بازشناسی اندیشه‌ی نویسندگان و پدید آورندگان این آثار، امری الزامی و حائز اهمیت است که غور و غوطه‌ور شدن در دریای بی‌کران آن، کشف مرواریدهای گرانبهائی را در پی خواهد داشت.

بخش اول

پیش از انقلاب

فصل ۱

کلیّات

«سینما»، این دستاورد شگفت‌انگیز بشری، که از پدر صنعت و مادر هنر پا به عرصه‌ی وجود نهاد، یکی از مهم‌ترین رسانه‌های جمعی به شمار می‌آید که با تولّد خود، افق‌های تازه‌ای را به روی انسان کمال‌گرا گشود و علی‌رغم تمامی پیشرفت‌هایی که تاکنون در عالم علم و تکنولوژی صورت گرفته، همچنان از جایگاه خاصی برخوردار است؛ به گونه‌ای که تأثیر شگرف و قدرت فراگیر آن بر کسی پوشیده نیست. چه بسیار صاحبان زر و زور که با علم به این نکته، در پی القای آرا و اندیشه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خود به اذهان جوامع فرودست بوده‌اند و چه بسیار سینماگران فرهیخته، متعهد و هوشمندی که از این «صنعت هنری» یا «هنر صنعتی»، به عنوان ابزاری، در جهت تبیین و گسترش هر چه بهتر افکار و عقاید والای انسانی بهره گرفته‌اند.

«فرّخ غفّاری»، پژوهشگر سرشناس سینما، در مورد زمینه‌های پیدایش سینما، به طور کلی، می‌گوید:

«در واقع چگونگی پیدایش سینما از یک نظر جالب توجه است، زیرا

سهم ایران را در راستای این اختراع بزرگ نمی توان نادیده گرفت. اختراع یکی از نمایش های سایه، به نام «فانوس خیال»، که در حدود نهمصد سال پیش در ایران اتفاق افتاد و در ممالک همسایه ی ایران رواج بسیاری یافت، در واقع، یکی از پایه های پیدایش سینما است و ما در آثار «خیام» و شعرای بزرگ آن زمان، می توانیم توصیفات بسیاری پیرامون این شیوه ی نمایش مشاهده کنیم؛ و این همان چیزی است که بعداً در اروپا به نام «لانتر ماژیک» (فانوس سحرآمیز، Lanterne magique) معروف شد. در اواخر قرن هجدهم و اوایل قرن نوزدهم م.، عده ای [از] محققین شروع کردند به کار کردن بر روی بعضی از بازیچه هایی که از طریق آن ها بتوان تصاویر را به حرکت درآورد؛ به نحوی که این حرکت پی در پی، آن را به صورت یک سوژه ی واحد جنبنده و متحرک در بیاورد.^۱

این چرخ فلک که ما در او حیرانیم فانوس خیال از او مثالی دانیم
خورشید چراغدان و عالم فانوس ما چون صوریم کاندرا و حیرانیم^۲

از میان آن دسته از محققینی که «فرخ غفاری» در سخنان خود به آن ها اشاره نموده است، «ادیسون»، نابغه ی آمریکایی، نخستین کسی بود که در این کار توفیق یافت. او دستگاه صندوق مانندی اختراع کرد و نامش را «کینوتوسکوپ» (Kinetoscope) گذاشت؛ دستگاهی که بیننده با چسباندن چشم خود به ذره بین آن، می توانست تصاویر متحرک درون آن را تماشا کند. در واقع، کینوتوسکوپ «ادیسون»، نوع پیشرفته ی «شهر فرنگ های ما» بود؛ با

۱. گلستان، شاهرخ؛ «فانوس خیال» (سرگذشت سینمای ایران از آغاز تا انقلاب اسلامی به روایت بی.بی.سی)، انتشارات «کویر»، چاپ اول، تهران ۱۳۷۴، صص ۱ و ۲.

۲. خیام نیشابوری، عمر؛ «رباعیات حکیم عمر خیام»، به تصحیح «محمد علی فروغی»، نشر «البرز»، چاپ سوم، تهران ۱۳۶۹، ص ۸۱.